

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jakub Landovský

Pařížská Komuna a historiografie

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Jakub Landovský**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Jan P. Kučera**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

LANDOVSKÝ, Jakub. *Pařížská komuna a historiografie*. Praha, 2012. 30s. Bakalářská práce (bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických věd. Vedoucí práce doc. PhDr. Jan P. Kučera

Abstrakt

Bakalářská práce „Pařížská komuna a historiografie“ se zabývá případem Pařížské komuny z roku 1871 a jeho odrazem v díle M. A. Bakunina, K. H. Marxe, V. I. Lenina a L. D. Trockého. Pro zpracování práce je použita metoda případové studie. První část zasazuje Pařížskou komunu do historického pozadí její doby a ukazuje podmínky, ve kterých se dostala k moci. Druhá část rozebírá klíčové aspekty života Komuny. Poslední část práce zkoumá pohledy jednotlivých autorů a zjišťuje, jak Komuna ovlivnila jejich vlastní teorie. Pro Marxe byla Komuna převedením socialistické teorie do reality. Pro Lenina a Trockého představovala inspiraci pro provedení revoluce v Rusku. Pro Bakunina byla popřením státu, jak si jej představoval.

Abstract

The bachelor thesis “The Paris commune and historiography” concerns on case of Paris commune of 1871 and its reflection in work of M. A. Bakunin, K. H. Marx, V. I. Lenin and L. D. Trocký. For this work is used case study method. First part sets Paris commune in historical background of its time and shows conditions in which it acquired power. Second part analyzes key aspects of Commune’s life. The last part of thesis researches views of each author and finds out how Commune affected their own theories. For Marx, the Commune was setting of socialist theory into reality. For Lenin and Trocký, it featured inspiration for accomplishment of revolution in Russia. For Bakunin, it was negation of state, how he imagined it.

Klíčová slova

Pařížská komuna, socialistická revoluce, Prusko-Francouzská válka, levicová ideologie, demokracie

Keywords

Paris commune, socialist revolution, Franco-Prussian war, left-wing ideology, democracy

Rozsah práce: 58 187

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16. 5. 2014

Jakub Landovský

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce doc. PhDr. Janu P. Kučerovi za vedení mé práce a za poskytnuté rady.

V neposlední řadě děkuji své rodině za trpělivost a za celoživotní vytrvalou podporu mého studia.

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce

Vymezení tématu:

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolil téma Pařížská komuna a historiografie. Pařížská komuna, někdy též označovaná, jako povstání komunardů, byla událost, při níž část obyvatelstva odmítla uznat legitimitu centrální vlády a postavila se jí na odpor. Tato událost proběhla ve Francii na jaře roku 1871. Komunu se zúčastnilo velké množství dělníků. Z toho důvodu považují někteří autoři Komunu za důležitou dělnickou revoluci. Rád bych zjistil, jak byla Komuna chápána u různých autorů. Na téma Pařížská komuna bylo sepsáno velké množství různých publikací.

Cíl práce:

Cílem této práce je zjistit, jak chápali Komunu vybraní autoři. Komparací jejich názorů přijdu na to, jak byla Komuna důležitá pro komunistickou ideologii.

Výzkumné otázky:

1. Jaké byly příčiny vzniku Pařížské komuny?
2. Existoval v minulosti stát, který by podobu svého zřízení čerpal z Pařížské komuny?
3. Jaký byl význam Pařížské komuny pro vybrané autory?

Postup zpracování:

Hlavní část práce rozdělím do tří oddílů. V prvním oddílu se budu zabývat důvody vzniku Komuny. Tento oddíl bude řešit otázku, jestli byla komuna pouhým jednorázovým výbuchem revolučního boje nebo jestli byla vyvrcholením dlouhodobého vývoje francouzské společnosti. Druhý oddíl bude věnován popisu fungování Komuny. Prozkoumám její zřízení a organizaci. Poslední oddíl bude věnován vnímání Komuny. V tomto třetím oddílu budu porovnávat názory jednotlivých autorů a hledat rozdíly v

náhledu na komunu. Zaměřím se především na tyto autory: K. Marxe, B. Engelse a V. I. Lenina. Tyto autory jsem vybral, protože všichni tři byli ideologicky zaměřeni na komunismus.

Předpokládaná osnova práce:

1. Úvod
2. Historické souvislosti Pařížské komuny
 2. 1. Provázanost s předchozími revolucemi na francouzském území
 2. 2. Prusko-francouzská válka
3. Zřízení a organizace Pařížské komuny
 3. 1. Organizační struktura
 3. 2. Podobné zřízení v pozdější době
4. Náhledy na Pařížskou komunu
 4. 1. Názory K. Marxe, B. Engelse a V. I. Lenina
 4. 2. Konfrontace s jinými názory
5. Závěr

Obsah

Obsah.....	1
Úvod.....	3
1. Historická část.....	4
1. 1. Historické okolnosti vzniku Pařížské Komuny.....	4
1. 1. 1. Krátkodobá perspektiva.....	4
1. 1. 2. Válka Francie a Pruska.....	4
1. 1. 3. Dlouhodobá perspektiva.....	6
1. 2. Průběh Komuny.....	7
2. Vztah Komuny a Vlády národní obrany.....	11
2. 1. Zrada Vlády národní obrany.....	11
2. 2. Personální složení VNO.....	11
3. Různé proudy uvnitř Komuny.....	12
4. Vztah Komuny s dalšími vrstvami společnosti.....	13
4. 1. Rolnictvo.....	13
4. 2. Střední třída.....	15
5. Vztah Komuny s okolním světem.....	15
6. Účast žen.....	16
7. Organizace a opatření Komuny.....	17
7. 1. Reformy, které Komuna představila.....	17
7. 1. 1. Dekret o Rukojmích.....	18
7. 2. Regionální úroveň.....	19
7. 3. Reorganizace veřejné správy.....	20
7. 3. 1. Komise pro veřejnou bezpečnost.....	20
7. 3. 2. Vojenská komise.....	21
7. 3. 3. Komise pro vyučování.....	22
7. 3. 4. Komise práce a směny.....	22
7. 3. 5. Organizace pošty.....	22
7. 4. Cíl socialistické revoluce.....	22
7. 5. Proměna státu a demokracie.....	23
8. Teoretické pozadí Komuny.....	25
8. 1. Role státu během revoluce.....	26

9. Poučení a příklad z Komuny.....	27
9. 1. Kontinuita mezi Komunou a ruskou revolucí.....	28
Závěr.....	28
Summary.....	29
Použitá literatura.....	30

Úvod:

Tématem této bakalářské práce je Pařížská Komuna. Pařížská komuna (dále jen Komuna) je společenské a politické zřízení v Paříži trvající od 18. března 1871 do 28. května 1871.

Na témata spojená s Komunou již bylo napsáno obrovské množství prací. V Národní knihovně v Paříži osm let po potlačení Komuny, tedy v roce 1879, bylo shromážděno přes 3000 knih, které se k této události vztahovaly. (Pelikán, 1973: s. 145). I přes toto množství publikací je dle mého názoru možné přidat další práci.

Bakalářskou práci pojmu jako případovou studii, ve které budu zkoumat jednotlivé aspekty Komuny prostřednictvím levicových autorů. Konkrétně se zaměřím na výklad Komuny v podání Michaila Alexandroviče Bakunina, Karla Heinricha Marxe, Vladimíra Iljiče Lenina a Lva Davidoviče Trockého. V historické části a v části o klíčových oblastech života Komuny budu využívat knihu Dějiny Pařížské komuny z roku 1871 od Prospera Oliviera Lissagaraye.

Vlastní práce bude začínat částí, která se bude věnovat historickému pozadí vlády Komuny. Nejdříve se zaměřím na příčiny, na jejichž základě Komuna vznikla. Budu hledat odpověď na otázku, jaké důvody vedly pařížský lid k ustavení Komuny.

Poté bude následovat přehled klíčových oblastí, kterých se Komuna dotýkala a reforem, které prosadila.

Poslední část bude věnována teoretickým výstupům, které z případu Komuny vyvodili Bakunin, Marx, Lenin a Trocký.

Tito autoři využívali označení „Komuna“ pro označení orgánu veřejné správy, který spravoval Paříž od 18. března do 28. května. Toto časové vymezení a pojmenování není přesné, protože 18. března převzal moc Ústřední výbor národní gardy a Komuna jako taková se ujala vlády až po sečtení výsledků voleb 28. března. Ale pro snadnější orientaci v textu budu používat terminologii autorů, z jejichž děl budu čerpat.

1 Historická část

1. 1. Historické okolnosti vzniku Pařížské Komuny

Na ustavení Komuny můžeme nahlížet z různých hledisek. Je možné na ni hledět, jako na způsob, jakým se Pařížští občané bránili dobytí města, tedy jako na jednorázovou událost. Nebo naopak v tom můžeme hledat vyvrcholení dlouhodobého vývoje, tedy další ze série pařížských povstání.

1. 1. 1. Krátkodobá perspektiva

Z krátkodobého hlediska je příčinou vzniku Komuny nesouhlas s vedením války proti německému nepříteli. Příčinami, kvůli kterým vznikla, byla snaha o ochranu Paříže před nepřítelem i za cenu vzbouření se vůči vlastní centrální vládě a také získání lepšího sociálního postavení pro dělníky. V roce 1870 se rozhořela válka mezi Pruskem a Francií.

1. 1. 2. Válka Francie a Pruska

Jako záminka pro zahájení války Francie a Pruska posloužila Emžská depeše. Dala Prusku možnost zaútočit na Francii a nezničit svou pověst u ostatních zemí. Samotné válce předcházela mnohá diplomatická jednání, která měla za úkol ze strany Pruska připravit mezinárodní podmínky pro válku. Prusko vyjednávalo s Rakouskem, Anglií a Ruskem, a dosáhlo toho, že tyto mocnosti nezasáhly do průběhu konfliktu.

Ve Francii v době vypuknutí války vládl císař Napoleon III. Samotná válka byla z pohledu Francie rychle prohraná. Byla vyhlášena 19. července 1870. Během bitvy u Sedanu, 4. září 1870, byl dokonce zajat sám císař Napoleon III a s ním velká část vojáků. Aby Francie neupadla do naprostého chaosu, byla sestavena centrální vláda pod vedením A. Thierse. Tato vláda si dala pojmenování „Vláda národní obrany“

K. Marx tvrdil, že dělníci z různých zemí mezi sebou soucítili. Hlavní příčinou francouzsko-pruské války byla podle Marxe obrana Pruska vůči mocenským ambicím Francie. Na podporu své vize mezinárodního soucítění mezi dělníky využil Marx prohlášení dělníků z Anglie, Francie a Německa.

Z Německého pohledu šlo podle Marxe o obrannou válku. Marx tvrdil, že Francie, ztělesněná Napoleonem III., donutila Němce k obraně. Ale celkově za touto válkou stáli Prusové a konkrétně Bismarck. „Z německé strany je tato válka válkou obrannou. Kdo však přivedl Německo do situace, že je nuceno se bránit? Kdo umožnil Ludvíku Bonapartovi, aby vedl válku proti Německu? *Prusko!* Vždyť právě Bismarck konspiroval s tímž Ludvíkem Bonapartem ve snaze potlačit doma lidovou opozici a přivtělit Německo k dynastii Hohenzollernů. Kdyby bitva u Sadové byla bývala prohrána místo vyhrána, byly by francouzské pluky zaplavily Německo jako spojenci Pruska. Napadlo po vítězství Prusku byť jen na okamžik, aby proti zotročené Francii postavilo svobodné Německo? Právě naopak!“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 31-32)

Pruský král Vilém zdůraznil ve své řeči na počátku války, že se postavil do čela německých vojsk, „aby odrazil přepadení“. Podle tohoto prohlášení jej pouze vojenské události donutily překročit hranice Francie. Dodal ještě, že i vedení obranné války vyžaduje útočné operace. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 36) Marx rozebral způsob, jakým Prusko vedlo válku, a nepřimo jej obvinil, že se nejednalo o obrannou válku. Mimo to ale napsal, že z historie vyplývá, že fixace hranic je téměř nemyslitelná. Pokaždé je něco, před čím se musí stát chránit, a proto vždy vyžaduje větší „nárazníkové pásmo“, než má. Proto se Francouzi i Němci snažili získat Alsasko a Lotrinsko. Představovalo pro ně právě to nárazníkové pásmo vůči tomu druhému.

Cílem vlády A. Thierse bylo dohodnout kapitulaci Francie a její co nejrychlejší zotavení z války. Thiersova vláda je v levicové literatuře napadána, že téměř kolaboruje s nepřitelem, když se snaží dojednat podmínky míru, místo aby se nacionalisticky postavila za svůj národ a bojovala. Také je napadána, že se prý přestala starat o republikánský styl řízení země a míří k vládě vybraných elit.

Paříž se stala překážkou při dojednávání míru. Obyvatelé Paříže nechtěli přijmout kapitulaci, a proto se rozhodli bránit město vlastními silami. Nejdříve od centrální vlády dostali zbraně a zformovali národní gardu. Když ale centrální vláda podepsala příměří, tak Pařížané odmítli zbraně složit a vytvořili Pařížskou komunu, jakožto sjednocující prvek k obraně města. Když se Paříž odmítala vzdát Německému nepříteli, členové Národní gardy v Paříži si ponechali zbraně, které odmítli vrátit centrální vládě. Vláda chtěla dojednat s Bismarckem mír. „Tomuto spiknutí stála v cestě velká překážka – Paříž. Odzbrojit Paříž bylo první podmínkou úspěchu. Proto Thiers vyzval Paříž, aby složila zbraně.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 180)

K tomu, aby Thiers donutil Paříž složit zbraně, potřeboval armádu. Versailleská armáda sama o sobě nebyla dostatečná pro potlačení Komuny. „Tato armáda by byla bývala směšně nedostatečná, kdyby se byli postupně nevraceli váleční zajatci císařské armády, které Bismarck propouštěl právě v takovém množství, aby udržovalo občanskou válku v chodu, na druhé straně, aby udržovalo versailleskou vládu v podlízavé závislosti na Prusku. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 206) Bismarck tak dokázal rozkolu uvnitř francouzské společnosti, aby získal co největší vliv a přitom co nejvíce ponížil Francii.

1. 1. 3. Dlouhodobá perspektiva

Z dlouhodobějšího hlediska představovala Komuna další krok v boji nižších sociálních vrstev za uznání jejich práv. Můžeme na tento historický proces pohlížet, jako na vývoj občanské společnosti ve Francii a její postupné upevňování. Předlohu ideálů Komuny můžeme nalézt již v ideálech Velké francouzské revoluce. Kromě Velké francouzské revoluce proběhla také povstání 1830 a 1848. Dlouhodobý vývoj nám tedy poskytuje pohled na postupné národní sebeuvědomování francouzských občanů v čele s Pařížany.

„Obrovské koště francouzské revoluce 18. století smetlo všechny tyto trosky zašlých dob a vyčistilo tak zároveň společenskou půdu od posledních překážek, které stály v cestě nástavbě moderní státní budovy, vztyčené za prvního císařství, jež samo bylo výplodem koaličních válek staré polofeudální Evropy proti moderní Francii.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 190)

V 19. století se ve Francii vystřídaly tři režimy: císařství, republika a monarchie. Podle Marxe měly tyto režimy společného jmenovatele v podobě neustálého utiskování dělníků. „Za dalších režimů byla vláda podřízena parlamentní kontrole, to znamená přímé kontrole majetných tříd a nejenže se vyvinula ve skleník, v němž bujely obrovské státní dluhy a drtivé daně, nejenže se stala jablkem sváru mezi konkurujícími si frakcemi a dobrodruhy vládnoucích tříd, které na ní neodolatelně vábila úřední moc, příjmy a sinekury, ale nadto se zároveň s ekonomickými změnami společnosti měnil i její politický charakter! Tou měrou, jak pokrok moderního průmyslu vytvářel, rozšiřoval a prohluboval třídní antagonismus mezi kapitálem a prací, touž měrou dostávala státní moc víc charakter národní moci kapitálu nad prací, charakter veřejné síly zorganizované k sociálnímu zotročování, charakter nástroje třídního despotismu.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 190)

I přes to, že Marx rozvádí, z jakých kořenů Komuna vyrostla, tak ten samý Marx upozorňuje, že Komuna je něco nového. Nová zřízení, podle Marxe, bývají často posuzována a zaškatalkována podle starších forem. Na Komunu bylo nahlíženo, jako na pokračovatelku tradic středověkých komun, které existovaly ještě před vznikem moderních států. Komuna z tohoto pohledu rozbíjela tehdejší státní správu, aby nahradila „jednotu velkých národů“ menšími státy. „Antagonismus Komuny proti státní moci byl mylně považován za přehnanou formu starého boje proti přílišné centralizaci. Zvláštní historické okolnosti mohly zabránit klasickému vývoji buržoazní vládní formy, jímž prošla Francie, a mohly vést k tomu, jako například v Anglii, že veliké ústřední státní orgány byly doplňovány ve městech korupčními správami farností, čachrářskými městskými radními a sveřepými členy poručenských rad chudinské péče a na venkově fakticky dědičnými smírčími soudci.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 195)

Komuna zároveň představovala pravý opak císařství. Pro Komunu bylo důležité heslo „sociální republiky“, které vyjadřovalo touhu pařížského proletariátu po republice. Nová republika měla odstranit více, než jen monarchistickou formu třídního panství. Jejím úkolem mělo být odstranění samotného třídního panství. Komuna se stala projevem touhy po této formě republiky. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 192)

1. 2. Průběh Komuny

Zvolání „Ať žije Komuna,“ bylo slyšet 8. října 1870, kdy se sešel před okny pařížské radnice dav čítající 700 až 800 lidí. Tato demonstrace ale ještě neměla masovou podporu lidu, a proto zůstalo pouze u tohoto zvolání.

Požadavek na vytvoření Komuny se objevuje znovu dne 22. ledna 1871. Toho dne dorazila na Radnici deputace, kterou přijal náměstek starosty G. Chaudey. Hlavním požadavkem deputace bylo, aby byla vyhlášena Komuna. Chaudey odpověděl, že zřízení Komuny je nepřijatelné. Jednání nedopadlo pro deputaci dobře. Dav, který dychtivě očekával prohlášení Komuny, byl rozhořčen a nakonec vyvolal přestřelku s policií. Stoupenci Vlády zatlačili opozici a vydali zatykače na 83 osob. Navíc byla zakázána činnost všech klubů a bylo zastaveno vydávání některých časopisů.

28. ledna byla podepsána smlouva o příměří mezi Vládou a Bismarckem. Na základě smlouvy byly 29. ledna vyklizeny pevnosti okolo Paříže a Paříž tak byla vydána na pospas Němcům.

15. února byla vytvořena komise národní gardy. Tato komise měla za cíl sjednotit národní gardu a vytvořit volený ústřední výbor národní gardy.

29. února se v ulici Corderie sešli zástupci výboru 20 obvodů, Internacionály a Federace odborových organizací. Společně vyzvali dělníky ke zdrženlivosti, zatímco národní garda a zbytek obyvatel zažíval nával myšlenek na obranu Paříže i přes uzavřený mír.

18. března se centrální vláda snažila, v rámci příměří dojednaného s Prusy, stáhnout zbraně z Paříže. V noci se armáda dostala nepozorovaně k dělům, ale neměla dostatek vybavení a času, aby je odvezla z Paříže. Ráno se obyvatelé Paříže probudili a zjistili, o co se armáda Vlády pokouší. Národní garda spolu s obyčejnými lidmi vytlačila armádu za hranice Paříže.

V čele oddílu armády, který byl poslán do Paříže, aby zařídil odzbrojení Komuny, byli generálové Lecomte a Clément Thomas. Když narazili na odpor v podobě neozbrojené skupiny lidí, kteří odmítli děla vydat, rozkázal generál Lecomte svým mužům vystřelit. Přestože vydal rozkaz čtyřikrát, jeho muži jej neposlechli a odmítli střílet do bezbranných lidí.

Marx popsal, co se stalo s generály Lecomtem a Clément Thomase. Když své vojáky generál Lecomte slovně napadl, jeho muži jej zastřelili. Nakonec se muži z této jednotky přidali k jednotkám Komuny. Stejní lidé, kteří zastřelil generála Lecomta, zastřelil později také generála Clément Thomase (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 184)

Lissagaray popisuje smrt obou generálů odlišně. Oba generálové byli chyceni a odvedeni do budovy v ulici Rosiers. Spolu s důstojníky tam byli zadržováni pod dohledem členů národní gardy. Rozlícený dav vtrhl do budovy a oba usmrtil. (Lissagaray 1953, str. 115)

Ústřední výbor se ohradil vůči odpovědnosti za smrt obou generálů. Vydal prohlášení, ve kterém popírá tvrzení, že by s jejich zabitím měl cokoli společného. Marx to komentuje slovy: „Ústřední výbor a pařížští dělníci byli právě tak odpovědní za zastřelení Clément Thomase a Lecomta jako princezna Waleská za osud lidí umačkaných při jejím příjezdu do Londýna.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 185)

Ke smrti obou generálů se vyjádřil také Lenin: „Poprava Lecomta a Clément Thomase, bonapartistických důstojníků, není dílem Komuny, ale rozlícených vojáků.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 330)

Když se Thiers dozvěděl o nezdaru akce, dal rozkaz Paříž vyklidit a sám odjel do Versailles, kde plánoval přípravu nového vojska.

Komuna prokázala svou poklidnost, když nechala všechny městské brány 18. března otevřeny, aby armáda mohla odtáhnout. Tato poklidnost ale mohla být také dána zmatkem, který v nově nastalé situaci vznikl. Nikdo nebyl připraven, nikdo nečekal takovou moc. (Lissagaray 1953, str. 118)

Další událostí, která ovlivnila vývoj Komuny, byl incident na Place Vendôme. Na 22. března byla do ulic Paříže svolána pokojná demonstrace proti vzniku Komuny. V rámci této demonstrace však někteří odpůrci Komuny měli zbraně. Když se dostali do blízkosti Place Vendôme, tak překvapili a odzbrojili pořádkové síly Komuny, které byly vyčleněny na jejich kontrolování. S voláním: „Pryč s Ústředním výborem! Pryč s vrahy! Ať žije Národní shromáždění!“, a s pomocí momentu překvapení se jim podařilo obsadit hlavní ústředí Národní gardy. Když se gardisté vzpamatovali, tak opětováním palby vystrašili nepřátele tak, že po chvíli raději utekli. Na místě po nich zbyly revolvery, nože a šavle jako důkaz, že o mírovou demonstraci se nejednalo. Výsledkem potyčky byli dva mrtví gardisté a devět vážně zraněných. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 186)

18. až 26. března vládl ve městě chaos. Ústřední výbor neměl předem připravený plán na převzetí moci nad Paříží, a proto některé jeho kroky byly nejisté. Kromě Výboru působili ve městě ještě stále starostové zvolení v předcházejících volbách. Jejich postoj byl vůči vznikajícímu uspořádání chladný, až odmítavý. Veřejné mínění v Paříži se snažilo ovlivnit také Národní shromáždění, které se usídlilo ve Versailles.

26. března se uskutečnily volby do Komuny. Voleb se zúčastnilo 270 000 Pařížanů. Bylo to více, než v únorových volbách do Národního shromáždění. (Lissagaray 1953, str. 149).

Volební systém do Komuny byl nastaven jinak, než předchozí. Předtím se volili 3 zástupci za každý obvod bez ohledu na velikost. Celkový počet zástupců byl 60. Podle nového systému bylo zvoleno 90 členů. Na každých 20 000 obyvatel jednoho obvodu připadl jeden člen rady. Počet členů se zaokrouhloval nahoru nebo dolů po 10 000.

Volbami došlo ke stabilizaci poměrů. Na radnici se dostali lidé, kteří měli legitimitu vzešlou z voleb, a proto měli větší prostor na rozhodování. Moc předal Ústřední výbor 28. března. (Lissagaray 1953, str. 151)

Na prvním zasedání 28. března byla odhlasována neslučitelnost mandátů poslance ve Versailles a člena Komuny. Tirard a Rochard odešli, aby mohli zastávat posty ve Versailles. Naopak Delescluze a Cournot se předchozího mandátu vzdali a zavázali se Komuně.

1. dubna Thiers vyhlásil Paříži oficiálně válku. (Lissagaray 1953, str. 177)

2. dubna začala nová akce versailleské armády proti pařížským obráncům. Pařížané na to odpověděli 3. dubna, když se pokusili o vlastní odvážný výpad. Výpadu se zúčastnilo na 50 000 lidí, kteří provolávali „Vzhůru na Versailles“. Nechybělo jim revoluční nadšení, ale chyběla jim řádná vojenská disciplína a organizace. Nebyl dostatek důstojníků, kteří by organizaci zvládli. Vojáci Komuny byli špatně zásobeni municí a jídlem. Proto se výpad nezdařil.

16. dubna proběhly doplňovací volby na místa uvolněná úmrtími nebo demisemi. Celkem bylo uvolněno 31 křesel, což je jedna třetina z celkového počtu. Doplňovací volby se setkaly pouze s minimální účastí oproti prvním volbám.

28. dubna došlo k ustavení výboru obecného blaha.

21. května vstoupily síly centrální vlády do Paříže. Obyvatelé Paříže postavili barikády a náporu vojáků vzdorovali osm dní. Desetitisíce lidí, včetně žen a dětí bylo zabito a další tisíce byly deportovány do francouzských kolonií. Na straně centrální vlády bojovali také vojáci, kteří dříve upadli do německého zajetí. Thiers dokázal Němce přesvědčit, že je lepší, když mu vojáky vrátí a on potlačí Komunu, než kdyby se mu Komunu potlačit nepodařilo a myšlenky na odpor vůči podepsanému míru by se rozšířily i do dalších částí Francie. (Trocký 1972, str. 4)

28. května byl zlomen poslední odpor Komunardů a dobytý poslední částí Paříže. Potlačení Komuny si vyžádalo 20 000 obětí. (Lissagaray 1953, str. 369)

7. srpna začal soud s osobami, které se zúčastnily povstání. Obžalováno bylo 15 000 lidí. (Arbes 1950, str. 32)

2. Vztah Komuny a Vlády národní obrany

2. 1. Zrada Vlády národní obrany

Marx přejmenoval Vládu národní obrany na Vládu národní zrady. Paříž byla původně vyzbrojena, aby se dokázala bránit vůči pruské armádě. Pařížané byli připraveni postavit se pruskému nepříteli a obětovat své životy pro obranu vlasti. Paříž však nemohla být ubráněna, aniž by byli vyzbrojeni také dělníci. Z toho důvodu byli dělníci organizováni a připravováni na válku. Vláda ale nepočítala s tím, že vyzbrojení dělníci by mohli začít s revolucí v době ohrožení státu cizím nepřítelem. V případě, že by Paříž dokázala porazit Pruskou armádu, bylo by to zároveň vítězství francouzských dělníků nad francouzskými kapitalisty a jejich „parazitickým“ státem. Jak se ukázalo, tak v tomto konfliktu mezi národní hrdostí a třídními zájmy neváhala Vláda národní obrany a proměnila se ve Vládu národní zrady. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 172) Ve Vládu národní zrady se proměnila ve chvíli, kdy dopustila, aby bylo podepsáno příměří a byly dohodnuty z Marxova pohledu nepřiměřené podmínky, mezi které patřilo i odzbrojení Paříže.

2. 2. Personální složení VNO

Marx odůvodňuje svůj odmítavý postoj vůči Vládě národní obrany také jejím personálním složením. Popisuje aféry a skandály jednotlivých členů.

Ministrem financí se stal Ernest Picard, jehož bratr podle Marx ukradl peníze. Ministr se rozhodl, že jej bude krýt. Bratr, Arthur Picard, se nakonec přiznal, že odcizil 300 000 franků z pobočky *Societe Generale*, když tam pracoval jako manažer. Celá finanční korespondence bratrů padla do rukou Komuny. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 174)

Ministrem zahraničních věcí byl Jules Favre. M. Millière, jeden z členů Komuny, publikoval sérii právních dokumentů, které ukazují, že měl několik nemanželských dětí. Podle těchto dokumentů dlouhodobě žil v konkubinátu s manželkou občana z Alžíru, který byl závislý na alkoholu. Tichým uznáním nároků nemanželských dětí chtěl, ještě v době vlády Ludvíka Napoleona, uniknout skandálu. Dokumenty, které Millière zveřejnil, jej překvapily tak, že „... Jules Favre poprvé ve svém životě držel jazyk za zuby, vyčkal ve vší tichosti výbuchu občanské války a pak zuřivě hanobil pařížský lid jako bandu uprchlých trestanců, kteří se opovážili vzbouřit

proti rodině, náboženství, pořádku a vlastnictví.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 174)

Dalším mužem spojeným s Vládou národní obrany byl Jules Ferry. Předtím, než se dostal k moci, byl téměř neznámý. Stal se pařížským starostou. Marx jej obviňuje, že zbohatl na utrpení Pařížanů v průběhu obležení. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 174-175)

Nejvlivnějším členem vlády národní obrany byl A. Thiers. Marx jej ukazuje, jako největší příklad zkaženosti Vlády národní obrany. „Thiers, ten nestvůrný trpaslík, téměř půl století okouzluje francouzskou buržoazii, protože je nejdokonalejším duchovním výrazem její vlastní třídní zkaženosti. Ještě než se stal státníkem, prokázal už svůj lhářský talent jako dějepisec. Kronika jeho veřejné činnosti je historií pohrom Francie. Před rokem 1830 byl spojencem republikánů, za Ludvíka Filipa se vetřel na ministerské křeslo tím, že zradil svého ochránce Laffitta. Králi se zalichotil podněcováním výtržností lůzy proti duchovenstvu, při nichž byly zničeny kostel Saint-Germain-l'Auxerrois a arcibiskupský palác, a tím, že u vévodkyně de Berry sehrál zároveň úlohu ministerského špicla a vězeňského porodníka.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 175) Thiers se vyznačoval se tím, že byl bezzásadový a nedržel své slovo. Před zvolením do čela Vlády sloužil jako loutka a byl bezvýznamný. (Lissagaray 1953, str. 89)

3. Různé proudy uvnitř Komuny

„Rozmanitost výkladů, které Komuna vyvolala, a rozmanitost zájmů, které v ní našly svůj výraz, dokazují, že byla veskrze pružnou politickou formou, zatímco všechny dřívější vládní formy byly výrazně potlačovatelské. Právě její tajemství záleželo v tom, že byla svou podstatou vládou dělnické třídy, výsledkem boje třídy vyrábějící proti třídě přivlastňovatelů, byla konečně objevenou politickou formou, za které mohlo být uskutečněno ekonomické osvobození práce.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 196)

Lenin si také uvědomoval mnohost myšlenkových proudů uvnitř Komuny: „Přes to, že socialistický proletariát byl rozdělen na mnohé sekty, byla Komuna skvělým

příkladem, jak jednotně dovede proletariát plnit demokratické úkoly, které buržoazie uměla jen hlásat.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 346)

Z počátku bylo hnutí velice nesourodé a nevyhraněné. Přidali se k němu vlastenci, kteří očekávali pokračování války proti Prusku. Dalšími byli drobní obchodníci, kterým by jinak hrozil krach. Přidali se také někteří buržoazní republikáni ze strachu před návratem císařství. Hlavní složku tvořili dělníci. (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 350)

26. března bylo ve volbách do Komuny zvoleno 12 blanquistů, 36 nových jakobínů a 26 proudhonistů. (předmluva Lissagaray, str. 15) Blanquisté a noví jakobíni dohromady vytvářeli koalici, která měla v Komuně většinu.

Podle Bakunina tvořili většinu v Komuně jakobíni. Podívoval se nad tím, že při svém počtu nechtěli prosadit větší část svého programu na úkor socialistů. Ale jejich přesvědčení nevadilo, neboť se plně vložili do služeb Komuny, která představovala socialistickou revoluci. Důkazem je, že pro svobodu Komuny byli ochotni položit své životy.

4. Vztah Komuny s dalšími vrstvami společnosti

V Komuně se odrážely ideje různých vrstev obyvatelstva. Přesto hrál hlavní roli proletariát. „Komuna, jak napsal Marx, reprezentovala všechny zdravé prvky francouzské společnosti, a proto byla pravou národní vládou. Ale stále to byla *diktatura proletariátu*.“ (Trocký 1972, str. 24) „Diktatura proletariátu neznamená nadvládu revoluční organizace nad proletariátem, ale ovládnutí celé společnosti skrze proletariát.“ (Trocký 1972, str. 24)

4. 1. Rolnictvo

Aby mohla být revoluce považována za lidovou, je podle Lenina potřeba, aby se jí účastnila většina obyvatel. Ve Francii tuto většinu mohli vytvořit dělníci a rolníci. „Víme, že k takovému svazku si razila cestu právě Pařížská komuna, ale nedosáhla svého cíle pro řadu vnitřních i vnějších příčin.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 385)

Ke Komuně se rolnictvo připojit nestihlo. Na venkově probíhala silná propaganda Vlády a přívrženci Komuny byli trestáni. „Této buržoazní koalici, podporované Bismarckem (jenž propustil z německého zajetí 100 000 francouzských vojáků, aby pokořili revoluční Paříž), se podařilo poštvat neuvědomělé rolníky a venkovskou maloburžoazii proti pařížskému proletariátu a polovinu Paříže sevřít železným kruhem (druhá polovina byla obležena německou armádou).“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 351)

Rolnictvo by se připojilo ke Komuně, protože se předchozí zřízení vůči němu nechovalo spravedlivě. Na bedrech rolnictva spočívalo placení odškodnění po roce 1815 a po válce s Pruskem by muselo platit další obrovské sumy. Naproti tomu Komuna tvrdila, že za válku zaplatí její původci a slíbila zjednodušení a zefektivnění státní správy. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 200)

Statkáři se postavili proti Komuně, protože jinak jim hrozilo nebezpečí vzpoury rolnictva na venkově. Důvodem bylo, že Komuna, z pohledu Marxe, poskytovala jinou alternativu, která byla pro rolníky výhodnější. „Francouzský rolník zvolil Ludvíka Bonaparta prezidentem republiky, ale císařství vytvořila strana pořádku. Francouzský rolník začal roku 1849 a 1850 ukazovat, co ve skutečnosti potřebuje, tím, že stavěl svého maira proti vládnoucímu prefektovi, svého učitele proti vládnímu páterovi a sám se stavěl proti vládnímu četníkovi. Všechny zákony vydané stranou pořádku v lednu a únoru 1850 byly zřejmě represivními opatřeními proti rolníkům. Rolník byl bonapartistou, protože Velká revoluce a všechny výhody, které mu přinesla, byly v jeho očích zosobněny v Napoleonovi. Jak mohla tato iluze, která za druhého císařství brala rychle za své (byla už povahou nepřátelská „statkářům“), jak mohl tento předsudek minulosti obstát proti Komuně, která se stavěla za životní zájmy a nejnaléhavější potřeby rolníků?“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 200-201)

Komuna byla pro venkov nejasná a nečitelná. Až 19. dubna vydala prohlášení pro venkov, které však bylo plné nejednoznačností a mylných výkladů.

Trocký považuje rolnictvo za neschopné vytvořit své vlastní politické cíle, které by byly důležité pro všechny rolníky. Není schopno artikulovat vlastní zájmy. Proto dochází k jeho spolupráci s dělnictvem.

4. 2. Střední třída

Střední třída v Paříži se přiklonila na stranu Komuny. Střední třída věděla, že jí zbývají pouze dvě alternativy: Na jedné straně to byla Komuna a na druhé to bylo císařství. Císařství se však zdiskreditovalo, jelikož jim ekonomicky nevyhovovalo a během císařství bujela korupce a velký zmatek ve finanční správě. Morálně je šokovalo, kvůli orgiím, které se pořádaly pod záštitou vedoucí elity. Nakonec ještě přivedlo válku. Vedlo to k jejich odmítnutí císařství a připojení se ke Komuně. Komuna se postavila za její zájmy proti Thiersovi a jeho pomluvám. „Obstojí-li vděčnost této velké masy střední třídy v nynějších těžkých zkouškách, to ukáže budoucnost.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 199)

Komuna dokázala nabídnout pařížské střední třídě řešení, jak nezkrachovat během války s Pruskem. Poskytla jí čas tím, že ošetřila negativní dopady, které válka přinesla. „A přece to byla první revoluce, v níž byla dělnická třída veřejně uznána za jedinou třídu, která je schopná společenské iniciativy; uznána dokonce velkou většinou pařížské střední třídy – drobnými obchodníky, řemeslníky, kupci – jedině s výjimkou bohatých kapitalistů. Komuna je zachránila, neboť moudře rozřešila otázku, která byla neustálou příčinou sporů mezi středními třídami samotnými, otázku účtů mezi dlužníky a věřiteli.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 199)

5. Vztah Komuny s okolním světem

Komuna ze svých členů ustavila komisi pro zahraniční věci. Komise se však o zahraničí příliš nezajímala. Mohla využít zahraniční dělnický tisk, který jí byl nakloněn. „Byla-li tedy Komuna pravou představitelkou všech zdravých prvků francouzské společnosti, a tudíž pravou národní vládou, tu jako dělnická vláda, jako smělá bojovnice za osvobození práce byla v plném slova smyslu mezinárodní. Před zraky pruské armády, která připojila k Německu dvě francouzské provincie, připojila Komuna k Francii dělníky celého světa. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 201) Ale komise se na zahraniční tisk neobrátila a nedokázala této příležitosti využít k tlaku na Versailles.

Jediní, s kým vedla komise zahraniční jednání, byli Němci. Pokoušela se vyjednat vydání východních pařížských pevností do rukou Komuny, čímž by zabránila obklíčení Paříže ze strany Versailleské armády. Němci o tom nechtěli slyšet a dokonce vyzradili tento plán Vládě národní obrany. (Lissagaray 1953, str. 232-233)

Komise pro zahraniční věci si dala za cíl získání venkova na stranu Komuny. Avšak ani na tomto poli neslavila výraznější úspěchy. „Delegace se omezila jen na to, že vyslala několik málo emisarů, kteří neznali místní poměry a neměli také nutnou autoritu.“ (Lissagaray 1953, str. 232) Na získání zbytku Francie byl z rozpočtu vyhrazen pouze malý obnos peněz.

Zahraníční styky probíhaly spíše na soukromé úrovni. Do Komuny měli přístup i lidé ze zahraničí. Předsedou komise práce a směny v ní byl zvolen německý dělník Leo Frankel a dva Poláci byli postaveni do čela pařížské obrany. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 201)

6. Účast žen

„Prapor tří set žen se shromáždil s rudým praporem v čele na Elysejských polích a žádal, aby mohl vytrhnout na nepřitele.“ (Lissagaray 1953, str. 184) Nakonec se ale do bojů 3. dubna nezapojily. Stály na barikádách na konci května, když versailleská armáda vtrhla do Paříže. Mezitím ženy pomáhali jako markytánky a ošetřovaly raněné vojáky.

André Léonová se snažila pomoci se získáním venkova. Napsala manifest pro rolníky, který byl na venkově zveřejněn. Byla velkou zastánkyní Komuny a ve svém prohlášení vyzývala rolníky, aby se také přidali k boji za svobodu po boku Komuny. (Lissagaray 1953, str. 232)

Docházelo k propagandě mezi ženami a vytvářely se další bojové ženské sbory. J. Tomanovskaja-Dmitrijeva napsala generální radě mezinárodního dělnického sdružení, že každý den organizuje schůze, kde verbuje ženy na podporu Komuny. Do bojového sboru se jí, podle jejích slov, přihlásilo 5000 žen. (Zápis ze schůze 2. května 1871 in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 415)

Během soudních procesů s účastníky revoluce byly ženy stejně statečné, jako muži. Louise Michelová se přiznala k zapálení požáru, aby zastavila postup

versailleského vojska. Prohlásila, že dokud nezemře, bude prahnout po pomstě za všechny zabitě a popravené. Byla odsouzena k deportaci. (Lissagaray 1953, str. 403) Louise Michelová také zorganizovala ambulanční ženský sbor. (Lissagaray 1953, str. 214)

7. Organizace a opatření Komuny

7. 1. Reformy, které Komuna představila

Jako první uvedu reformu správy města a byrokracie. Bylo zavedeno všeobecné hlasovací právo, tedy i pro ženy a nemajetné. Komuna potvrdila volební právo i cizincům. „Prapor Komuny představuje prapor Světové Republiky.“ (Troický 1972, str. 28) Zároveň byli všichni zvolení členové Komuny odpovědní svým voličům a byli odvolatelní. Hlavními představiteli města byli radní. Radní byli voleni v městských obvodech a byli odvolatelní v případě, že si to lid odhlasoval. V městské radě získali většinu dělníci a uznávání zástupci dělnických zájmů.

Reforma se dotkla také policie. Dříve byla policie nástrojem vlády a představovala tedy možnost politického nátlaku na obyvatelstvo. Během Komuny byla policie nezávislá a její představitelé také podléhali volbám.

V rámci delegace pro spravedlnost se podařilo prosadit tyto reformy: „Byla zrušena služební přísaha. Bylo nařízeno, že zatýkácí protokoly musí obsahovat důvod a jména svědků, kteří mají být slyšeni, a dále, že papíry, cenné předměty a peníze zatčených musí být uloženy v depositní pokladně a konsignovány.“ (Lissagaray 1953, str. 233-234)

Stejně podléhali volbám i úředníci všech odvětví administrativy. Všichni, kteří byli zaměstnáni ve veřejných službách, dostávali výplatu maximálně ve stejné výši, jako byla dělnická mzda. Privilegia, která užívali vysocí hodnostáři, byla odstraněna spolu s jejich odchodem. Dokonce i justiční hodnostáři nově podléhali volbám a kontrole ze strany obyvatel. Byli také voleni. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 194)

Další reforma se týkala armády. Jakmile se Komuna dostala k moci, zrušila stálou armádu a místo ní zavedla systém domobrany.

Komuna se také kromě odstranění fyzického útlaku, myšleno policie a armády, zaměřila i na odstranění duchovního útlaku. Provedla sekularizaci církve. Bakunin

chválí odstranění církve, protože podle jeho názoru sloužila jako forma útlaku ve jménu boha vůči obyvatelstvu.

Sekularizace církve měla dopad také na školství. Školy spadaly pod kontrolu Komuny. Školy byly studentům otevřeny bezplatně. Tím, že bylo vzdělání placeno Komunou, došlo k odstranění třídních rozdílů mezi studenty.

Z popudu Komuny došlo také k předávání továren do rukou dělnických družstev, které měly za úkol je spravovat. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 202) Zároveň měly podniky v družstevním vlastnictví výhody. Pokud Komuna něco potřebovala, obracela se primárně na tyto podniky.

Komuna zakázala snižování mzdy prostřednictvím ukládání peněžních pokut zaměstnancům pod nejrůznějšími záminkami. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 202)

V rámci Komuny byl také zrušen nejvyšší trest, trest smrti.

Komuna jako jeden z prvních problémů, řešila problematiku nájemného a splatnosti směnek. Lissagaray tvrdí, že na rozdíl od Versailles prominula Komuna nájemné od října 1870 do července 1871. Versailles pouze posunulo dobu splatnosti. Komuna také odpustila některé dluhy.

Komuna zavedla sociální systém pro rodiny padlých vojáků. (Lissagaray 1953, str. 202)

„Komuna bohužel nedokázala naplnit, kvůli svému krátkému trvání, všechny své cíle. Ale ukázala, jakou cestou by se měla sociální revoluce ubírat.“ (Trocký 1972, str. 28)

7. 1. 1. Dekret o Rukojmích

Přestože se Komuna hlásila k mírumilovnosti a humanitě, vytvořila dekret o rukojmích. V dekretu bylo vyhlášeno, že každý zabitý zajatec bude pomstěn trojnásobně. Na základě tohoto dekretu popravila Komuna šedesát čtyři rukojmí. „A což poprava čtyřiašedesáti rukojmí v čele s pařížským arcibiskupem, kterou Komuna provedla!“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 215)

Marx obhajuje popravy rukojmích Komunou. Podle jeho názoru s popravami začala armáda Vlády ve chvíli, kdy začala bojovat proti Komuně. Rukojmí měli být pro komunardy pojistkou proti jejich vlastnímu vyvraždění, ale když viděli, jaká zvěrstva na nich páchá armáda Mac-Mahona, tak vraždili rukojmí také. Vláda národní obrany začala popravovat zajatce dříve. Jmenovitě šlo o Blanquiho a Flourense, kteří vedly část

obránců Komuny. Vzdali se, zajati a popraveni. Dalším takto popraveným zajatcem byl Duval. K jeho zastřelení vydal rozkaz sám generál Vinoy, velitel Versailleské armády.

7. 2. Regionální úroveň

V rámci Komuny vznikl návrh, jak by měla vypadat organizace státní správy na regionální úrovni, pokud by Komuna vyhrála nad Vládou národní obrany. Hlavní úlohu měla hrát Paříž, která by stála v čele Francie. Ve všech větších centrech ve Francii by musela centralizovaná vláda ustoupit místní samosprávě. Komuna by se stala politickou formou, která by byla přítomna v každé municipalitě. „Venkovské obce každého okresu měly své společné záležitosti spravovat prostřednictvím shromáždění delegátů v okresním městě a tato okresní shromáždění měla pak opět vysílat své delegáty do národního zastupitelstva v Paříži; delegáti měli být kdykoli odvolatelní a měl je přísně zavazovat mandát impératif od jejich voličů. Nemnohé, avšak důležité funkce, které pak ještě zbyly ústřední vládě, neměly být odstraněny – takové tvrzení bylo úmyslným falšováním – nýbrž měly být přeneseny na úředníky Komuny, to znamená na úředníky přísně odpovědné.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 194) „Ve skutečnosti však komunové zřízení podřizovalo vesnické výrobce duchovnímu vedení krajských měst a zajišťovalo jim tam v dělnictvu přirozené zastánce jejich zájmů.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 196)

Komuně nezbyl čas, aby tuto organizaci dále rozvedla, případně uvedla do praxe.

Podobnou teorii zastával Proudhon. V jeho podání šlo o federalismus. Ale mezi Proudhonem a Marxem je zásadní rozdíl. „V uvedených Marxových úvahách o zkušenostech Komuny není ani stopy po federalismu. Marx se shoduje s Proudhonem právě v tom, co nevidí oportunistu Bernstein. Marx se rozchází s Proudhonem právě v tom, v čem Bernstein vidí jejich shodu.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 397-398)

„Marx se shoduje s Proudhonem v tom, že oba jsou pro „rozbití“ soudobé státní mašinerie. Tuto shodu marxismu s anarchismem (i s Proudhonem a s Bakuninem) nechtějí vidět ani oportunisté, ani kautskisté, neboť v tomto bodě se vzdálili od marxismu.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 398)

„Marx se rozchází s Proudhonem i s Bakuninem právě v otázce federalismu (nemluvě už o diktatuře proletariátu). Z maloburžoazních názorů anarchismu vyvěrá

federalismus zásadně. Marx je centralista. V uvedených úvahách se ani o vlásek neodchyluje od centralismu. Jedině lidé prodchnutí maloměšťáckou „pověrečnou vírou“ ve stát mohou pokládat zničení buržoazní státní mašinérie za zničení centralismu!“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 398)

Bakunin byl zásadně pro odstranění státní struktury, která vedla k utlačování lidí. „Jednotlivci, kteří tvoří společnost, nebudou nikdy uspokojeni, dokud budou existovat Státy. Je zřejmé, že tak zvané všeobecné zájmy společnosti, jež by měl stát reprezentovat a která jsou ve skutečnosti přímým zrušením pravých zájmů regionů, komun, asociací a individuálních subjektů Státu, jsou pouhou abstrakcí, fikcí a lží.“ (Bakunin 2009, str. 7)

7. 3. Reorganizace veřejné správy

Komunu tvořilo 90 lidí zvolených v rámci volebních okrsků v Paříži. Komuna na své první schůzi ustavila předsednictvo, které se skládalo z předsedy, dvou přisedících a dvou tajemníků. Volby předsednictva probíhaly každý týden.

Během úřadování Komuny byl chod všech úřadů v rukou dělníků nebo dělnického proletariátu. Ve všech úřadech se stačilo se čtvrtinou běžného počtu úředníků. (Lissagaray 1953, str. 222) Opatření, která se týkala úředníků, to je snížení mezd, volitelnost a „primitivní demokratismus“ byla rozvojem, kterým se pozice úředníků zjednodušila, a proto mohli dostávat dělnickou mzdu. (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 388 - 389)

Práce Komuny byla rozdělena podle komisí. Komisí bylo 9 a pokrývaly tyto oblasti: vojenskou, finanční, pro spravedlnost, veřejnou bezpečnost, práce a směna, zásobování, zahraniční styky, veřejnou správu a vyučování.

7. 3. 1. Komise pro veřejnou bezpečnost

Zatýkání nepřátel Komuny probíhalo do velké míry nahodile. Bylo zatčeno několik duchovních, včetně arcibiskupa Darboye. Rigault, šéf policejní prefektury, musel čelit kritice ze strany Komuny, ale kvůli nejednotnosti uvnitř Komuny nebyl odvolán.

Komuna byla prodchnuta myšlenkou humanity, která se projevovala také ve vězeňství: „Lidská důstojnost vězňů byla důsledně respektována.“ Komuna odmítla

použit stejné zacházení vůči rukojmím, které používaly vládní síly ve Versailles. (Lissagaray 1953, str. 228)

Pro Komunu byla důležitá práva všech členů společnosti, a to včetně žen. „Nikdy, ani v nejzoufalejších chvílích se nezapomínalo na práva žen. Provinilé sestry z kláštera Picpus byly spolu s jinými řeholnicemi dopraveny do saint-lazarského vězení, kde byly uzavřeny v oddělené cele.“ (Lissagaray 1953, str. 230)

Na mnoha místech ve veřejné správě docházelo k výměnám pracovníků. Někteří odešli do Versailles, někteří uprchli. Ale ve věznicích zůstal stejný personál. Vyměněn byl pouze ředitel vězeňské služby. (Lissagaray 1953, str. 230)

Došlo k přezkoumání případů všech zatčených, aby se odstranily chyby. Každý, kdo porušil zásady zatýkání Komuny, přišel o své místo a bylo s ním zahájeno správní řízení.

Rigault nakonec sám podal demisi, protože byl několikrát napomínán Delescluzem.

Komisi pro veřejnou bezpečnost se podařilo snížit zločinnost, skončily noční loupeže a nekradlo se tak jako za císařství. (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 204) Je otázkou, zda to nebylo zapříčiněno spíše okolnostmi, které v Paříži panovaly. Na druhou stranu, ve Versailles se zločiny odehrávali. Jeden člen Komuny řekl: „Neslyšíme už nic o vraždách, loupežích a přepadeních; zdá se opravdu, jako by policie odvěkla s sebou do Versailles všechny své stálé zákazníky.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 204) Komuna vládla příliš krátkou dobu, aby ukázala, jestli dovede udržet pořádek dlouhodobě.

7.3.2. Vojenská komise

Komise pro obranu představovala největší problém pro organizaci. Nedošlo k řádnému vymezení kompetencí mezi Komunou a Ústředním výborem národní gardy, a proto docházelo i k vydávání protichůdných rozkazů.

Obrana velmi záležela na nadšení obránců, jelikož organizace vážla. Nedostávalo se vojáků, kteří by mohli střídat vojáky v předních liniích. Nebyla dostatečně využita děla, jichž bylo v Paříži několik set. Celá Paříž neměla dostatek jídla, takže i vojáci trpěli hladem.

7. 3. 3. Komise pro vyučování

Prosadila odstranění křížů ze škol. Další, co udělala, bylo oznámení o otevření jedné nové školy ze dne 6. května. Kromě toho se také starala o knihovnu a muzea. Snažila se o obnovu výuky na školách, které opustili učitelé sympatizující s Vládou.

7. 3. 4. Komise práce a směny

V rámci komise práce a směny sloužili pouze revoluční socialisté. Jejím nejdůležitějším úkolem bylo zajištění práce pro dělníky a měla na starost některé sociální služby.

„Ve všech okresech byla otevřena střediska, kde se nabízely jednak pracovní síly, jednak pracovní příležitosti. Na žádost mnoha pekařských dělníků zrušila komise noční práci, zdůvodňujíc toto opatření jak hledisky zdravotními, tak i mravními. Komise připravovala návrh na zrušení zastaváren, dále návrh dekretu stíhajícího srážky s mezd a podporovala dekret o správě dílen zavřených jejich majiteli.“ (Lissagaray 1953, str. 238) Dekret o správě dílen především ukazoval, jakým směrem se chce Komuna vydat. V revolučních podmínkách a krátkém čase nebylo možné jej uvést do praxe.

Delegace upozornila, že odvody a daně se nepromítají do zisků podnikatelů, ale odráží se na mzdě dělníků. „Delegát proto žádal, aby v dodacích smlouvách byla vždy obsažena také výše mzdy a aby se nakupovalo přednostně u dělnických korporací; ceny mají být určeny rozhodčím orgánem, složeným ze zástupců intendantury, odborové organizace příslušné korporace a delegátů úřadu práce.“ (Lissagaray 1953, str. 240)

7. 3. 5. Organizace pošty

Na starost si poštu vzal rytec Thiesz. Nejdříve ji musel reorganizovat, jelikož velká část zaměstnanců opustila svá místa po 18. březnu. 20. března se podařilo obnovit poštovní služby uvnitř Paříže. Spojení Paříže s okolním světem bylo ponecháno soukromé iniciativě. Byly zavedeny zkoušky, které každý zaměstnanec pošty musel zvládnout. Toto opatření dokresluje snahu Komuny o zefektivnění výkonu veřejné správy. (Lissagaray 1953, str. 223)

7. 4. Cíl socialistické revoluce

Levicoví intelektuálové promítali do Komuny své přesvědčení o tom, jak by mělo vypadat státní uspořádání. Jejich cílem bylo rozbití a odstranění státu.

Konečným cílem socialistické revoluce bylo odstranění byrokracie, ale Lenin si uvědomoval úskalí, jaká to s sebou přinášelo. Především šlo o časovou a organizační náročnost. „O zrušení úřednictva ihned, všude a úplně nemůže být řeči. To je utopie. Avšak *rozbít* naráz starou byrokratickou mašinerii a začít ihned s budováním nové, která by postupně zrušila všechno úřednictvo, to není utopie, to je zkušenost Komuny, to je přímý a nejbližší úkol revolučního proletariátu.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 394)

Marx chtěl, aby dělnická třída při své revoluci nepřebírala starý byrokratický aparát, nýbrž aby vytvořila zcela nový. „Těmito slovy „rozbít byrokraticko-vojenskou státní mašinerii“ je stručně vyjádřeno hlavní poučení marxismu o úkolech proletariátu v revoluci, pokud jde o stát.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 384)

Komuna nahradila rozbitý stát pomocí nových institucí. Zavedla demokracii, která se vyznačovala úplnou volitelností a sesaditelností všech úřednických osob. Zrušila stálou armádu. Komuna je ukázkou přeměny z kvantity na kvalitu. Již nešlo o demokracii buržoazní, nýbrž o demokracii proletářskou. (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 388)

7. 5. Proměna státu a demokracie

Marx chtěl, aby Komuna nebyla rozdělena na legislativu a exekutivu, ale aby spravovala obě funkce. „Komuna neměla být parlamentním, nýbrž pracovním sborem, výkonným i zákonodárným zároveň.“ (Marx in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 193) Lenin navázal na Marxe, a požadoval, aby se parlament změnil. Z orgánu, kde se mluví, na orgán, který bude skutečně pracovat. „„Ne parlamentním, nýbrž pracovním“ sborem, tento výrok ťal moderní parlamentníky a parlamentní sociálně demokratické „salónní psíčky“ přímo do živého! Podívejte se na kteroukoli parlamentní zemi, od Ameriky po Švýcarsko, od Francie po Anglii, Noro aj.: skutečná „státní“ činnost se dělá v zákulisí, vykonávají ji departmenty, kanceláře, štáby. V parlamentech všichni jen žvaní, aby „prostý lid vodili za nos“. Je to taková svatá pravda, že i v ruské republice, buržoazně demokratické republice, se všechny tyto vady parlamentarismu projeví ještě dříve, než měla kdy ustavit skutečný parlament.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 392)

Marxovo a Leninovo pojetí předpokládá, že Komuna bude postupovat v zájmu proletariátu, a proto nepotřebuje druhou moc, která by ji kontrolovala. Odvolávají se k tomu, že tuto kontrolu převezme lid, a proto dělba moci nebude třeba.

„Komuna nahrazuje zkorumpovaný a zpuchřelý parlamentarismus buržoazní společnosti institucemi, v nichž se svoboda mínění a projednávání záležitostí nezvrhává v podvod, neboť poslanci musí sami pracovat, sami realizovat své zákony, sami kontrolovat, jak se co uskutečňuje v praxi, sami se odpovídat svým voličům. Zastupitelské instituce zůstávají, *není* tu však parlamentarismus jako zvláštní systém, jako rozdělení zákonodárné a výkonné činnosti, jako privilegované postavení poslanců. Bez zastupitelských institucí si nedovedeme demokracii, ba ani proletářskou demokracii, vůbec představit; avšak bez parlamentarismu si ji představit dovedeme a *musíme*, není-li pro nás kritika buržoazní společnosti pustou frází, je-li naše snaha svrhnout panství buržoazie míněna vážně a upřímně a není-li jen „volební“ frází, k získání hlasů dělníků, jako u menševiků a Eserů, u Scheidemannů a Legienů, Sembatů a Vanderveldů.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 393)

Když přijdou zastupitelé o své privilegované postavení, a budou se muset zodpovídat lidu, budou se snažit voličům svými činy zavděčit. Proto hrozí, že místo potřebných opatření budou vydávat opatření populistická. Toto nebezpečí ale vychází z našeho dnešního pohledu na demokracii. Z pohledu Marxe a Lenina musíme do demokracie započítat i diktaturu proletariátu. To znamená, že celá společnost svým zastupitelům věří, a tudíž jim umožní pracovat. Nebo musí mít zastupitelé takovou moc a prostředky, že dokáží společnost ovládat.

Cílem proletariátu nebylo, aby sám utlačoval buržoazii. Tím porušuje zásady, kterých chce dosáhnout. Nahrazení státní mašinerie ukazuje zřejmou změnu z demokracie buržoazní na demokracii proletářskou. Demokracie utlačovatelů se proměnila na demokracii utlačovaných tříd. Dříve byl stát využíván jako „speciální nástroj“ útlu. Dělníci však toto odstranili a chtěli demokracii pro všechny. (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 388)

„Úplná volitelnost a sesaditelnost všech úředníků bez výjimky *kdykoli*, snížení jejich platů na úroveň obvyklých „dělnických mezd“, tato prostá a „samozřejmá“ demokratická opatření, jež uvádějí zájmy dělníků v úplný soulad se zájmy většiny rolníků, jsou zároveň můstkem, který vede od kapitalismu k socialismu. Tato opatření se týkají státního, čistě politického přebudování společnosti; avšak svůj pravý smysl a význam samozřejmě nabývají teprve ve spojení s uskutečňovaným nebo připravovaným

„vyvlastněním vyvlastňovatelů“, tj. převedením kapitalistického soukromého vlastnictví výrobních prostředků do vlastnictví společenského.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 389)

Reformy, které Komuna provedla, jsou pro Trockého ukázkou toho, co by dělnická vláda u moci měla prosazovat. „Proletariát začne s těmi reformami, které znamenají tzv. minimální program – a přímo z nich, logicky, bude donucen přejít ke kolektivistickým opatřením.“ Toto může být považováno, za počátek umělého rozdělování na minimální program, jehož součástí jsou okamžitá opatření, a maximální program, jehož součástí jsou socialistické požadavky.“ (Trocký 1972, str. 17)

8. Teoretické pozadí Komuny

Podle Trockého byla Komuna první příklad dělnické vlády na světě. Během ruské socialistické revoluce Rusové navázali na odkaz Komuny. Trocký tento proces nazývá „revoluce *in Permanenz*“. Komuna pro něho představovala přímou, bezprostřední lekci.

Revoluce pro Trockého představuje zúčtování mezi sociálními silami, kde se ukáže, která je silnější. Revoluce mohou bojovat za různé ideály, ale mají jeden objektivní smysl: „Je to zápas o státní moc ve jménu rekonstrukce zastaralých sociálních vztahů“ (Trocký 1972, str. 11)

„Ruští liberálové a reformisté zastávali názor, že proletářská revoluce může nastat až na základě vysoce rozvinutých produktivních sil. Tvrdili, že čas pod vládou buržoazie je nezbytný až do dosažení určitého stupně technologického rozvoje a až do dostatečného počtu dělníků, kteří by byli připraveni provést revoluci. Trocký použil Komunu jako příklad, že nejdůležitější není technologická úroveň, ale vztah mezi třídami a sebe-vědomí dělnické třídy. A tyto vztahy nejsou mechanicky odvozeny od úrovně produkce.“ (Trocký 1972, str. 6)

Tuto myšlenku Trocký dále rozvíjí: Proletariát sílí a roste spolu s rostoucím kapitalismem. V tomto duchu je rozvoj kapitalismu také rozvojem proletariátu. Ale čas, kdy proletariát převezme moc, nezáleží pouze na stupni rozvoje výrobních sil, ale na fázi třídního boje, na mezinárodní situaci a na subjektivních faktorech (tradice, bojechtivost...).

Kritici Trockého mu vyčítali, že vynechává kapitalismus, který by připravil materiální základy pro socialismus. Trocký na to odpovídá, že diktatura proletariátu není okamžitě institucionalizace socialismu, ale že vytváří pro socialismus předpoklady. (Trocký 1972, str. 7)

Proletariát může moc převzít i v zemi, která není ekonomicky nejvyspělejší. Dokládá to vznik Komuny ve Francii, ale ne v Anglii nebo v USA.

„Pařížská Komuna nebyla z vlastní povahy socialistickou komunou. Komuna byla pouhým začátkem. Ustavila diktaturu proletariátu, nezbytný předpoklad pro socialistickou revoluci. Paříž se stala diktaturou proletariátu proto, že 72 z 90 volených zástupců byli dělníci a Komuna byla pod „ochranou“ proletářských ozbrojených sil.“ (Trocký 1972, str. 13)

Podle Lenina se Komuna stala „konečně objevenou formou“ režimu, který umožní ekonomické osvobození práce. (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 400-401)

Čím rozvinutější (bohatší, kapitalističtější) společnost je, tím kratší čas potřebují socialisté na provedení sociálních změn ve společnosti, ale nelze přesně určit, kdy je pravý čas na převzetí moci. To záleží na mnoha faktorech, ne jen na ekonomické situaci.

„První kritici revoluce v Rusku byli levicoví konstituční demokraté. Revoluce podle nich nebyl krokem, který by bylo možné legitimizovat.“ (Trocký 1972, str. 14)

8. 1. Role státu během revoluce

Pro Lenina funguje v době revoluce stát, jako nástroj k potlačování buržoazie. „Stále je nutno potlačovat buržoazii a její odpor. Pro Komunu to bylo zvláště nezbytné, a jednou z příčin její porážky bylo, že to nedělala dost rozhodně. Avšak potlačujícím orgánem je tady už většina obyvatelstva, a ne menšina, jako tomu bývalo za otroctví, za nevolnictví i za námezdního otroctví. A jakmile většina lidu *sama* potlačuje své utlačovatele, pak „zvláštní moc“ k potlačování *není už třeba!* V tomto smyslu stát *začíná odumírat*. Místo zvláštních institucí privilegované menšiny (privilegované úřednictvo, velitelský sbor stálé armády) může bezprostředně vykonávat většina sama, a čím více se podílí všechen lid na výkonu funkcí státní moci, tím méně je třeba této moci.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 388)

Trocký dodal, že je nutné, aby stát byl řízen rozhodně. „Je zapotřebí, aby fungovalo silné vedení strany.“ (Trocký 1972, str. 9)

9. Poučení a příklad z Komuny

Marx na základě zkušenosti, kterou získal z Pařížské Komuny, provedl úpravu Komunistického manifestu. Tato změna vyšla poprvé v předmluvě vydání, které bylo datováno 24. června 1872 v německé edici. Tato změna vychází ze zkušenosti Komuny.

Marx si velice cenil „historické iniciativy“ pařížských dělníků. „Marx se choval jako praktický rádce, jako účastník boje mas, povznášejících celé hnutí na vyšší stupeň, přes falešné teorie a chyby Blanquiho a Proudhona.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 342)

Marx před vypuknutím povstání radil komunardům, aby odložili revoltu a zaměřili se na budování vlastní organizace. Bylo pro něj důležité, aby byli připraveni na převzetí moci. Když ale revoluce začala, plně ji podporoval. Marx ji, pln nadšení, považoval za přelomovou. „Přestože masové revoluční hnutí nedosáhlo svého úspěchu, viděl to jako historickou událost enormní důležitosti, jako určitý pokrok proletářské revoluce, jako praktický krok, který byl více důležitý, než stovky programů a argumentů.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 382)

V roce 1905 si Plechanov snažil vzít příklad z Marxova doporučení a volal po nenásilné revoluci. Tím, ale ukázal, že přesně nepochopil Marxovu tezi o rozbití vojensko-byrokratické mašinérie. (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 340)

“Ruský proletariát měl na paměti poučení z Pařížské komuny, a proto si uvědomoval, že nesmí podceňovat pokojné metody boj, že tyto metody slouží jeho každodenním, bezprostředním zájmům a jsou nezbytné v období příprav revolucí. Zároveň si však uvědomoval, že třídní boj za jistých podmínek vyústí v ozbrojený boj a občanskou válku; bývají chvíle, kdy zájmy proletariátu vyžadují, aby nepřátelé byli nemilosrdně vyhlazeni v otevřených srážkách. To poprvé ukázal francouzský proletariát za Komuny a skvěle to potvrdil ruský proletariát za prosincového povstání.“ (Lenin in Marx-Engels-Lenin 1972, str. 348)

9. 1. Kontinuita mezi Komunou a ruskou revolucí

„Trocký, stejně jako Lenin, rozpoznal kontinuitu mezi Komunou a ruskými revolucemi 1905 a 1917.“ (Trocký 1972, str. 5) Snažil se dokázat kontinuitu, i když ruská zkušenost byla jiná, než francouzská. V Rusku nakonec došlo k vítězství revoluce. „Zaprvé, kriminální plány, které připravil Thiers, uspěly: Paříž jím byla přiškrvena a desítky tisíc pracujících byly zničeny. Naproti tomu Miliukov utrpěl naprosté fiasko: Petrohrad zůstal baštou proletariátu a představitel buržoazie jel na Ukrajinu požádat Kaiserovy jednotky, jestli by nemohly okupovat Rusko.“ (Trocký 1972, str. 32) Komunardi byli vedeni nacionálními touhami, zatímco Sověti byli vedeni mezinárodními poměry. Konec Komuny vedl k rozbití První internacionály. Naproti tomu Únorová revoluce vedla k ustavení Třetí internacionály.

Trocký porovnává případ komuny a Říjnové revoluce. Tvrdí, že se na Říjnovou revoluci připravovali 9 měsíců, kdy posilovali svou organizaci nejen agitací, ale také získávali místa v klíčových orgánech, jako byly vojenské rady v Petrohradu a Moskvě a také ve všech průmyslových centrech země. Díky tomu, že se poučili z případu Komuny, se jim podařilo transformovat sověty v mocnější organizace řízené přímo komunistickou stranou.

Komunardi dovolili, aby Thiers uprchl z Paříže, když převzali moc. Tím, že to dopustili, tak mu umožnili, aby zformoval novou armádu a nakonec je i porazil. Ve stejné snaze po dosažení humanity byl krátce po revoluci propuštěn předseda dřívější vlády Kerensky spolu s generálem Krasnovem. Generál Krasnov se choval podobně, jako Thiers. Postavil se do čela nové armády a zničil mnoho tisíc komunistů. (Trocký 1972, str. 34-35)

Závěr

V levicové literatuře, ze které jsem čerpal, převládá delší časová perspektiva kořenů Pařížské komuny. Základem pro studium historických kořenů Pařížské komuny je vývoj sociálního citění v Paříži. Spolu se vzrůstajícím množstvím dělníků se také posilovalo socialistické hnutí a jeho vyvrcholení představovala právě Pařížská komuna, kdy se naplno projevila síla a jednota dělníků. Historické kořeny jsou brány podle Marxovy filosofie dějin, tedy jako souboj tříd o výrobní prostředky. Na druhé straně také můžeme najít krátkodobé kořeny, kdy je základem přesvědčení, že se Pařížané

spojili před špatným vedením ze strany Thiersovy vlády. Tato vláda je také označována za buržoazní, aby se ukázal protiklad vůči sociálnímu základu Pařížské komuny.

I přes krátké trvání však Komuna ukázala, jaké jsou cíle proletářské revoluce a jakými cestami by se měla vydat. Vzhledem k událostem, během nichž se dostala k moci, nemohla všechny své plány převést do praxe, a proto v některých ohledech zůstala u pouhého nástinu směřování.

Marx, Lenin a Trocký viděli v Komuně první socialistickou revoluci. Šlo podle nich o důkaz, že dělníci byli schopni vytvořit fungující státní správu. Pro Marxe znamenala Komuna praktické uskutečnění jeho teorie, jaká by měla být socialistická proměna ve společnosti. Lenin a Trocký v praxi využívali poučení z Komuny, aby se vyvarovali některých chyb při organizaci socialistické revoluce v Rusku. Oba ctili Komunu jako předchůdkyni jejich revoluce a hlásili se k jejímu odkazu.

Bakunin viděl v Komuně popření státní a náboženské moci. Tento pohled vychází z jeho anarchistického myšlenkového zázemí.

Summary

The principal aim of this paper is to examine how The Paris commune affected thought of four leftish authors. Those authors are M. A. Bakunin, K. H. Marx, V. I. Lenin and L. D. Trocký. Historical frame of this work is based on the book History of the Paris commune of 1871 written by Olivier-Prosper Lissagaray.

It focuses on the Paris commune because Paris commune was epochal event for these four authors. The Commune brings some of their thought into reality. In their opinion the Commune was first socialist revolution. The Commune prepared some statutes which are seen as leftish.

Použitá literatura

ARBES, Jakub. *Komuna neboli obec pařížská*. Praha: Mladá fronta, 1950. 58 s.

BAKUNIN, Mikhail Alexandrovič. *The Paris Commune and the Idea of the State*. The Anarchist library, 2009. 9 s. zdroj:
<http://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/1871/paris-commune.htm>
[24. 2. 2009]

FURET, Francois. *Promýšlet francouzskou revoluci*. Brno: Atlantis, 1994. 205 s. ISBN 80-7108-089-6

FURET, Francois. *Francouzská revoluce. Díl 2., Ukončit revoluci: od Ludvíka XVIII. Po Julese Ferryho (1815-1880)*. Praha: Argo, 2007. 396 s. ISBN 978-80-7203-851-0

MARX, Karl Heinrich, ENGELS, Friedrich, LENIN, Vladimír Iljič. *O Pařížské komuně*. Praha: Svoboda, 1972.

LISSAGARAY, Olivier-Prosper. *Dějiny pařížské Komuny z roku 1871*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. 546 s.

TROTSKY, Leon. *On the Paris Commune*. New York: Pathfinder press, 1972. 63 s.